

1. ΓΕΝΙΚΑ

ΣΧΟΛΗ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ		
ΤΜΗΜΑ	ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ & ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ		
ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΠΟΥΔΩΝ	Προπτυχιακές Σπουδές		
ΚΩΔΙΚΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	ΣΚΕΨ 4001	ΕΞΑΜΗΝΟ ΣΠΟΥΔΩΝ	8 ^ο & 10 ^ο Εξάμηνο Σπουδών
ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	Διεπιστημονικές προσεγγίσεις του φύλου και της σεξουαλικότητας		
ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ/ΟΙ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	Ζαββού, Α., Καστελλάκης, Α., Πετούση, Β., Πούλιος Α.		
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ			
ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ		ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΕΣ ΩΡΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	ΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ
Διαλέξεις		3	5 [σημείωση: για φοιτητές/φοιτήτριες ακαδημαϊκών Τμημάτων εκτός Σχολής που δηλώνουν το μάθημα ως ΕΛΕ, οι π. μ. ορίζονται από το οικείο Τμήμα]
ΤΥΠΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	Διατμηματικό μάθημα διαλέξεων (Επιλεγόμενο)		
ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ:	ΟΧΙ		
ΓΛΩΣΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ και ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ:	Ελληνική		
ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΠΡΟΣΦΕΡΕΤΑΙ ΣΕ ΦΟΙΤΗΤΕΣ ERASMUS	ΟΧΙ		
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ (URL)	https://elearn.uoc.gr/course/view.php?id=3475		

2. ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Μαθησιακά Αποτελέσματα

Γνώσεις: Σε επίπεδο βασικών ή πιο ειδικών γνώσεων, οι φοιτήτριες/τές του μαθήματος, μετά το πέρας των διαλέξεων, αναμένεται:

- Να έχουν εξοικειωθεί με το πώς προσεγγίζονται σήμερα η σεξουαλικότητα και το φύλο (η έμφυλη διαφορά και ανισότητα, οι έμφυλες ταυτότητες και υποκειμενικότητα) στις κοινωνικές επιστήμες, ιδίως σε σχέση με την *ποικιλομορφία* της ταυτότητας και της έκφρασης του φύλου καθώς και του σεξουαλικού προσανατολισμού.
- Να έχουν αντίληψη του φύλου ως *κοινωνικοπολιτικής και πολιτισμικής κατηγορίας*, δηλαδή που διαμορφώνεται από το εκάστοτε πολιτισμικό, κοινωνικό-πολιτικό και θεσμικό συγκείμενο, και διαθέτει *ιστορικότητα* (αλλάζει μέσα στον ιστορικό χρόνο)
- Να έχουν επίγνωση των ιστορικά μεταβαλλόμενων αντιλήψεων για τα γνωρίσματα του φύλου (τη φυσιολογία, την ανατομία ή τη βιολογία του φύλου), καθώς και το πώς η παραγωγή επιστημονικής γνώσης για τα έμφυλα σώματα και τη σεξουαλικότητα διαμεσολαβούνται από υφιστάμενες πολιτισμικές αντιλήψεις και πολιτικά προτάγματα.
- Να έχουν αποκτήσει βασικές γνώσεις για το πώς χρησιμοποιείται το φύλο στις κοινωνικές επιστήμες, ιδίως την κοινωνιολογία και την ψυχολογία, αλλά και την κοινωνική ιστορία και πολιτισμική ανθρωπολογία, τόσο ως ερευνητικό αντικείμενο όσο και ως γενική αναλυτική κατηγορία, π.χ. ανάλογη

με εκείνη της κοινωνικής τάξης

- Να έχουν εξοικειωθεί με το πώς η κοινωνική έρευνα σε επιλεγμένα πεδία ή παραδείγματα προσεγγίσεων αξιοποιεί σύγχρονες τάσεις της κοινωνικής, και ιδίως της φεμινιστικής, θεωρίας για να προσεγγίσει το φύλο και τη σεξουαλικότητα ως πολυσύνθετα συστήματα εξουσίας, σε επίπεδο λόγων [discourses] για το ανθρώπινο σώμα, σε επίπεδο *θεσμών* αλλά και *κοινωνικών πρακτικών* συγκρότησης της διαφοράς και της ταυτότητας, σε επίπεδο *αναπαραστατικής επιτέλεσης της υποκειμενικότητας* κ.ά.
- Να έχουν αποκτήσει εξειδικευμένες γνώσεις για τις μεταβολές στην πρόσληψη της έμφυλης διαφοράς και της σεξουαλικότητας κατά τη μετάβαση στη νεωτερικότητα.
- Να έχουν αποκτήσει εξειδικευμένες γνώσεις για τη διαθεματική κοινωνιολογική προσέγγιση (intersectionality) των έμφυλων διαιρέσεων και ταυτοτήτων στις σύγχρονες κοινωνίες, σε σχέση με άλλους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες διαφοροποίησης και ιεραρχίας, όπως η τάξη, η ηλικία, η φυλή, το έθνος κ.ά.

Δεξιότητες – ειδικές ικανότητες: Επιπροσθέτως, ως προς την προαγωγή προσδοκώμενων αποτελεσμάτων του μαθήματος, οι φοιτήτριες/τές αναμένεται:

- Να έχουν αναπτύξει δεξιότητες διεπιστημονικού χαρακτήρα στην κατανόηση και μελέτη των έμφυλων σχέσεων και της σεξουαλικότητας.
- Να έχουν εξοικειωθεί με βασικά μεθοδολογικά ζητήματα στην κοινωνική έρευνα των έμφυλων σχέσεων και της σεξουαλικότητας έτσι ώστε να είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν το φύλο ως βασικό εργαλείο για την ανάλυση των κοινωνικών σχέσεων/ανισοτήτων, των θεσμών, της συγκρότησης της ταυτότητας και της υποκειμενικότητας.
- Να κατανοήσουν τη σημασία της διαθεματικότητας και της κριτικής αντίληψης των έμφυλων ταυτοτήτων.
- Να έχουν αναπτύξει την κριτική τους σκέψη απέναντι στις ποικίλες μορφές κοινωνικής ανισότητας που διαπλέκονται με αυτές λόγω φύλου, και ενδυναμώνονται αμοιβαία, και συνεπώς να είναι σε θέση να αναλύσουν, να ερμηνεύσουν και να επιλύσουν κοινωνικά προβλήματα που συνδέονται με την παραγωγή της έμφυλης και σεξουαλικοποιημένης ανισότητας.
- Να μπορούν να σκεφτούν κριτικά και δημιουργικά πάνω σε θεωρητικά ζητήματα.
- Να μπορούν να συνδέσουν θεωρητικές γνώσεις με το σχεδιασμό έρευνας και βιοψυχοκοινωνικών παρεμβάσεων.

Γενικές Ικανότητες

- Αναζήτηση, ανάλυση και σύνθεση δεδομένων και πληροφοριών.
- Αυτόνομη μελέτη.
- Άσκηση κριτικής και αυτοκριτικής
- Προαγωγή της ελεύθερης, δημιουργικής και επαγωγικής σκέψης.
- Προαγωγή διαλόγου στην ολομέλεια.

3. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στο παρόν μάθημα επιχειρείται μια διεπιστημονική εξέταση του φύλου και της σεξουαλικότητας, η οποία διαμορφώνεται μέσα από τις διαφορετικές οπτικές της ιστορίας, της κοινωνιολογίας, της ψυχολογίας, του δικαίου και της ψυχανάλυσης. Μέσα από ένα διάλογο των προσεγγίσεων αυτών, θα αναλυθεί η συγκρότηση των έμφυλων ταυτοτήτων και θα διερευνηθεί η ανθρώπινη σεξουαλικότητα μέσα από την ιστορικότητα και την ποικιλομορφία των εκφράσεών της με κριτική, διαθεματική και επιβεβαιωτική προσέγγιση. Το μάθημα θα επιμερίζεται σε τέσσερις ενότητες:

1. Βιολογία, πολιτισμός, ιστορία (Υπεύθυνοι ενότητας: Καστελλάκης Ανδρέας & Φουρναράκη

Ελένη ως προσκεκλημένη διδάσκουσα)

2. Διαθεματικότητα (Υπεύθυνη ενότητας: Ζαββού Αλεξάνδρα)
3. Υποκειμενικότητα (Υπεύθυνοι ενότητας: Καστελλάκης Ανδρέας & Πούλιος Αντώνης)
4. Θεσμοί και πρακτικές (Υπεύθυνοι ενότητας: Πετούση Βασιλική & Πούλιος Αντώνης)

Σημείωση: στην περιγραφή των ενότητων που ακολουθεί, προτάσσονται κάποια ερωτήματα που θα επιχειρηθεί με τις διαλέξεις να συζητηθούν και να αναπτυχθεί προβληματισμός γύρω από αυτά.

1. Βιολογία, πολιτισμός, ιστορία:

Τι είναι το «βιολογικό» και τι το «κοινωνικό» φύλο, σε τι, και κατά πόσον, διαφέρουν μεταξύ τους; Γιατί είναι ισχυρή η τάση να προσλαμβάνονται οι γυναίκες και οι άνδρες πρωτίστως ως φυσικές κατηγορίες; Τι σημαίνει για τις κοινωνικές επιστήμες ότι το φύλο είναι μια κοινωνική και πολιτισμική κατηγορία, άρα μια ιστορική κατηγορία;

- (Α μέρος:) Πτυχές της σεξουαλικής ανάπτυξης και του σεξουαλικού προσανατολισμού: Πορίσματα από την Ψυχο-Βιολογία και την Νευροεπιστήμη της Συμπεριφοράς. Ζητήματα και αντιπαραθέσεις.
- (Β μέρος:) Η ιστορικότητα του φύλου και της σεξουαλικότητας: Από στις προνεωτερικές αντιλήψεις για το φύλο, στη νεωτερική συγκρότηση της έμφυλης διαφοράς με όρους βιολογικού ντετερμινισμού – Η ιστορική κατασκευή της σεξουαλικότητας μέσα από τους «λόγους» (discourses): επιδράσεις και υπερβάσεις του Φουκώ την ιστορία της σεξουαλικότητας – Η «φυσικοποίηση» της κοινωνικής σχέσης των φύλων και οι συνέπειές της στις κοινωνικές επιστήμες: η σύγχρονη φεμινιστική κριτική, το φύλο ως πολιτισμική κατηγορία, οι εννοιολογήσεις του φύλου ως αναλυτικού εργαλείου (μαζί με άλλες κατηγορίες ανάλυσης).

2. Διαθεματικότητα:

Σε τι αναφερόμαστε όταν μιλάμε για έμφυλες διακρίσεις και ανισότητες και πώς επηρεάζουν τις ζωές των ατόμων; Πως συνδέεται το φύλο με την κοινωνική διαστρωμάτωση; Οι κοινωνικές ανισότητες έχουν σχέση μόνο με τις διαφορές φύλου ή είναι πιο σύνθετες και αφορούν και σε ταξικές, φυλετικές, εθνοτικές, σεξουαλικές και άλλες διακρίσεις; Με ποιους τρόπους μπορούμε να τις μελετήσουμε, τόσο στο επίπεδο του ατόμου όσο και στο επίπεδο της κοινωνίας;

- Η φεμινιστική κριτική στη σύγχρονη Κοινωνιολογία: θεωρητικές, μεθοδολογικές και εμπειρικές αναθεωρήσεις μετά το 1970.
- Η ανάλυση των κοινωνικών σχέσεων και ανισοτήτων υπό το πρίσμα του φύλου. Η ανάπτυξη της προβληματικής της διαθεματικότητας (intersectionality) - Η διαθεματικότητα ως θεωρία υποκειμενοποίησης και ως θεωρία κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

3. Υποκειμενικότητα

Ποιες διαστάσεις έχει ο αυτοπροσδιορισμός του φύλου και της σεξουαλικότητας από πλευράς του υποκειμένου; Ποιος ο ρόλος της βιολογίας στη συγκρότηση και την έκφραση των κατηγοριών αυτών; Πώς αντιλαμβάνεται η ψυχαναλυτική θεωρία τη συγκρότηση της σεξουαλικότητας του υποκειμένου; Τι προσκλήσεις αντιμετωπίζουν οι μη-ετεροκανονικές εκφράσεις της σεξουαλικότητας σε ψυχοκοινωνικό επίπεδο;

- Οι έννοιες της ταυτότητας φύλου, της έκφρασης φύλου και του σεξουαλικού προσανατολισμού - Η υποκειμενική συγκρότηση της σεξουαλικότητας.
- Μη ετεροκανονικές εκφράσεις της σεξουαλικότητας - Ομοφοβία, τρανσφοβία και εσωτερικευμένη ομοφοβία/τρανσφοβία.

4. Θεσμοί και πρακτικές:

Σε ποιες κατανοήσεις για το φύλο, την ταυτότητα και την υποκειμενικότητα στηρίζονται οι αρχές του δικαίου, και με ποιο τρόπο τις αναπαράγουν σε συνάρτηση με συστήματα και σχέσεις εξουσίας και ανισότητας; Ποια η διττή λειτουργία του δικαίου ως μηχανισμού αναπαραγωγής αλλά και ανατροπής του *status quo* έμφυλων και άλλων ανισοτήτων; Πως η οπτική του φύλου αποκαλύπτει και προκαλεί τα όρια των αρχών του νεωτερικού δικαίου; Ποια είναι τα υπόρρητα χαρακτηριστικά που αποδίδει το δίκαιο στο σώμα, την ταυτότητα και την υποκειμενικότητα; Ποιες είναι οι σύγχρονες κατευθυντήριες καλών πρακτικών αναφορικά με τις ψυχοκοινωνικές παρεμβάσεις και την έρευνα σε σχέση με τις έμφυλες ταυτότητες;

- Φεμινιστικές θεωρίες δικαίου: θεωρητικές προσεγγίσεις και προτάσεις πολιτικής εφαρμογής από τα μέσα του 1970 – Κύρια ζητήματα για την κριτική θεώρηση/συζήτηση του δικαίου.
- Κριτική θεώρηση των αρχών και της λειτουργίας του δικαίου και της απονομής δικαιοσύνης στα νεωτερικά κράτη όπως διαμορφώνονται σε αλληλεξάρτηση και αμοιβαία ενδυνάμωση με εξουσιαστικές σχέσεις και διάφορες μορφές ανισοτήτων.
- Η υπόρρητη κατανόηση για το σώμα, την ταυτότητα και την υποκειμενικότητα στο δίκαιο και η διττή λειτουργία του δικαίου ως μηχανισμός αναπαραγωγής και ανατροπής του *status quo*.
- Επιβεβαιωτικές προσεγγίσεις και σύγχρονες καλές πρακτικές για τις κοινωνικές επιστήμες και επιστήμες υγείας και αγωγής σε σχέση με τις έμφυλες ταυτότητες και τη διαθεματικότητά τους.

4. ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ και ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ	Στην τάξη (Πρόσωπο με πρόσωπο).		
ΧΡΗΣΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ	Χρήση Τ.Π.Ε. στη διδασκαλία Υποστήριξη της μαθησιακής διαδικασίας μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας UoC e-learn.		
ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	Δραστηριότητα	Φόρτος Εργασίας Εξαμήνου	ECTS μονάδες
	Διαλέξεις	39 (3 ώρες*13 εβδομ)	1,56
	Αυτοτελής μελέτη για τελική εξέταση	63 (12 εβδομάδες*4,8 ώρες την εβδομάδα)	2,52
	Συμμετοχή στην τελική γραπτή εξέταση	23 (5 ημέρες προετοιμασίας*4 ώρες ανά ημέρα+3 ώρες εξέταση)	0,92
	Σύνολο Μαθήματος	125 (25 ώρες ανά πιστωτική μονάδα: 5*25)	5
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΦΟΙΤΗΤΩΝ	Η αξιολόγηση γίνεται στην Ελληνική. Γραπτή τελική εξέταση που μπορεί να περιλαμβάνει: Ερωτήσεις ανάπτυξης Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής ή/και τύπου σωστό-λάθος Τα κριτήρια αξιολόγησης παρουσιάζονται κατά την πρώτη παράδοση που γίνεται στο χώρο του αμφιθεάτρου και είναι αναρτημένα στην ηλεκτρονική σελίδα του μαθήματος.		

5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Ενδεικτική Βιβλιογραφία ανά ενότητα του μαθήματος

Βιολογία, πολιτισμός, ιστορία:

[Α μέρος: Πτυχές της σεξουαλικής ανάπτυξης και του σεξουαλικού προσανατολισμού]

- Balthazart, J. (2016). *Η βιολογία της ομοφιλοφιλίας* (μτφ. Λ. Καλοβυρνάς, επιμ. Χρ. Δάλλα). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης
- Γεωργόπουλος, Ν. Α. (2021). *Ερμαφροδιτισμός: Μια συνομιλία μύθου και επιστήμης*. Αθήνα: Polaris.
- Fausto-Sterling, A. (2012). *Sex/Gender: Biology in a Social World* (1st ed.). New York, NY – London: Routledge.
- Garrett, B. & Hough, G. (2021). Η βιολογία του φύλου. Στο *Εγκέφαλος και συμπεριφορά: Εισαγωγή στη Συμπεριφορική Νευροεπιστήμη* (μτφ. Ε. Ρέντα, Α. Τρακκίδου, Επιμ. Στ. Γιακουμάκη, Α. Καστελλάκης, Α. Οικονόμου, Δ. Τατά & Ε. Τσάλτα, σελ. 243-281). Αθήνα: Gutenberg.
- Jacquard, A. (1987). *Ο άνθρωπος επινοεί τον άνθρωπο: Στοχασμοί για το μέλλον της ανθρωπότητας* (μτφ.: Ε. Μπρίκας). Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα (πρωτότυπη έκδοση 1984).
- Roseli, C. E. (2018). Neurobiology of gender identity and sexual orientation. *Journal of Neuroendocrinology*, 30(7), e12562.
- Ruffie, J. (1987). Η σεξουαλικότητα και ο θάνατος (μτφ. Μπ. Γεωργούλας). Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα (πρωτότυπη έκδοση 1986).
- Και μια σειρά από σύγχρονα άρθρα στη διεθνή βιβλιογραφία

[Β μέρος: Η ιστορικότητα του φύλου και της σεξουαλικότητας]

- Herzog, D. (2011). *Sexuality in Europe. A Twentieth-Century History*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Jordanova, L. J. (1993). "Gender and the Historiography of Science". *British Journal of the History of Science*, 26, 469-483.
- Fausto-Sterling, A. (2004). «Αντιμαχόμενοι δυϊσμοί: άνδρας ή γυναίκα;». [αφιέρωμα: Αθλητισμός], *Σύγχρονα Θέματα*, 85, 31-33
- Foucault, M. (2011). *Η ιστορία της σεξουαλικότητας: Η βούληση για γνώση* (τ. 1, μτφ. Τ. Μπέτζελος). Αθήνα: Πλέθρον [πρωτότυπη έκδοση 1976].
- Laqueur, Th. (2003). *Κατασκευάζοντας το φύλο. Σώμα και κοινωνικό φύλο από τους αρχαίους Έλληνες ως τον Φρόιντ* (μτφ. Π. Μαρκέτου) (Πρόλογος Κ. Γιαννακόπουλος). Αθήνα: Πολύτροπον [πρωτότυπη έκδοση 1990].
- Schiebinger, L. (2004). «Σκελετοί στην ντουλάπα. Οι πρώτες απεικονίσεις του γυναικείου σκελετού στην ανατομία του 18^{ου} αιώνα». Στο Δ. Μακρυνιώτη (Επιμ. - εισαγωγή), *Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις* (σ. 375-394, μτφ. Κ. Αθανασίου). Αθήνα: Νήσος [πρωτότυπη δημοσίευση 1987].
- Και μια σειρά από σύγχρονα άρθρα στη διεθνή βιβλιογραφία

Διαθεματικότητα:

- Collins, P. H., & Bilge, S. (2016). *Intersectionality: Key Concepts*. Cambridge, UK: Polity.
- Connell, R.W. (2006), *Το κοινωνικό φύλο* (Πρόλογος Δ. Κογκίδου, Χ. Πολίτης). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Crenshaw, K. (1989). "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics." *University of Chicago Legal Forum*, 1,

139-167.

- Ζαββού, Α. (2021). "Η φεμινιστική προβληματική της διαθεματικότητας", *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 156, 55-86.
- McCall, L. (2005). "The complexity of intersectionality", *Signs*, 30(3), 1771-1800.
- Staunes, D. (2003). "Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification", *Nora*, 11(2), 101-110.
- Yuval-Davis, N. (2015), "Situated Intersectionality and Social Inequality", *Raisons politiques*, 58, 91- 100.
- Yuval-Davis, N. (2006). "Intersectionality and Feminist Politics", *European Journal of Women's Studies*, 13(3), 196-209.

Υποκειμενικότητα:

- Bailey, J. M., Vasey, P. L., Diamond, L. M., Breedlove, S. M., Vilain, E., & Epprecht, M. (2016). Sexual Orientation, Controversy, and Science. *Psychological Science in the Public Interest*, 17(2), 45-101. [Erratum in: *Psychological Science in the Public Interest*, 17(3), 192. Erratum in: *Psychological Science in the Public Interest*, 18(1), 66.]
- Foucault, M. (2010). *Οι μη κανονικοί* (μτφ. Τ. Μπέτζελος). Αθήνα: Πλέθρον (πρωτότυπη έκδοση 1999).
- Friedman, R. C., & Downey, J. (2002). *Sexual orientation and psychoanalysis: Sexual science and practice*. New York, NY: Columbia Press.
- Gaetano, P. (2015). David Reimer and John Money gender reassignment controversy: The John/Joan case. Retrieved from <https://embryo.asu.edu/pages/david-reimer-and-john-money-gender-reassignment-controversy-johnjoan-case>
- Giffney, N., & Watson, E. (Eds.). (2017). *Clinical Encounters in Sexuality: Psychoanalytic Practice and Queer Theory*. Punctum Books.
- Κανελλοπούλου, Λ. (Επιμ.) (2018). *Η υποκειμενικότητα σε δοκιμασία στο σύγχρονο κοινωνικό δεσμό*. Αθήνα: Πεδίο.
- Mendonca, B. B., Batista, R. L., Domenice, S., Costa, E. M., Arnhold, I. J., Russell, D. W., & Wilson, J. D. (2016). Steroid 5α-reductase 2 deficiency. *The Journal of Steroid Biochemistry and Molecular Biology*, 163, 206–211.
- Ngun, T. C., & Vilain, E. (2014). The biological basis of human sexual orientation: is there a role for epigenetics? *Advances in Genetics*, 86, 167-184.
- Παπαθανασίου, Ν., & Χρηστίδη, Ε.-Ο. (Επιμ.) (2020). *Συμπερίληψη και ανθεκτικότητα: Βασικές αρχές ψυχοκοινωνικής στήριξης σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας, έκφρασης και χαρακτηριστικών φύλου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Warnke, G. (2008). The tragedy of David Reimer. In *After identity: Rethinking race, sex, and gender* (Contemporary Political Theory, pp. 15-48). Cambridge: Cambridge University Press.
- Και μια σειρά από σύγχρονα άρθρα στη διεθνή βιβλιογραφία

Θεσμοί και πρακτικές:

- Κραβαρίτου, Γ. (1996). *Φύλο και Δίκαιο: Η προβληματική της βαρύτητας των νομικών ρυθμίσεων στις έμφυλες κοινωνικές σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Παπαθανασίου, Ν. & Χρηστίδη, Ε.-Ο. (Επιμ.) (2020). *Συμπερίληψη και ανθεκτικότητα: Βασικές αρχές ψυχοκοινωνικής στήριξης σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας, έκφρασης και χαρακτηριστικών φύλου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Πετούση, Β. (2010). «Έμφυλη ισότητα και υποβοηθούμενη αναπαραγωγή: η πρόκληση του τεκμηρίου μητρότητας». Στο Α. Πιτσελά (Επιμ.) *Εγκληματολογικές αναζητήσεις: Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη-Criminology: Searching for answers: Essays in Honour of Professor Stergios Alexiadis*

(σελ. 837-872). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

- Πετούση, Β. (2013). «Δικαιική ρύθμιση της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής: σκέψεις για την ομοιότητα, τη διαφορά και την ισότητα.” Στο Σ. Τσινόρεμα, & Κ. Λούης(Επιμ.) *Θέματα Βιοηθικής: Η ζωή, η κοινωνία και η φύση μπροστά στις προκλήσεις των Βιοεπιστημών* (σελ. 291-312). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Ρεθυμιωτάκη, Ε., Μαροπούλου, Μ., & Τσακιστράκη, Χρ. (2015). *Φεμινισμός και Δίκαιο*. Αθήνα: ΣΕΑΒ. Διαθέσιμο στο: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/6177/2/00_master_document-KOY.pdf.
- Και μια σειρά από σύγχρονα άρθρα στη διεθνή βιβλιογραφία.